

MOKOMASIS METODIKOS KOMPLEKSAS – VIENA IŠ MOKOMOJO DARBO INTENSYVINIMO PRIEMONIŲ

Aleksandras Velička

Vilniaus Gedimino technikos universitetas, Saulėtekio al. 11, LT-10223 Vilnius,
el. paštas vvka@vv.vtu.lt

Straipsnio tikslas – teoriškai pagrįsti užsienio kalbų mokomąjį metodinį kompleksą. Mokomųjų užsienio kalbos dėstymo priemonių analizė parodė, kad tiek Lietuvoje, tiek užsienyje nėra tinkamo, metodiškai pagrįsto, mokomojo komplekso. Mokymo priemonės turi trūkumų: 1) nėra pagrįstos lingvistiniu, metodiniu, psichologiniu ir didaktiniu požiūriais; 2) trūksta reikiamos visų kalbinės veiklos rūšių koreliacijos; 3) nesiremama lingvistinės statistikos duomenimis. Atlikus tyrimą buvo atsižvelgta į minėtus trūkumus ir parengtos bendrosios teorinės rekomendacijos mokomajam metodiniam kompleksui rengti. Darbe siūloma dėstytojams praktikuoti mokomojo komplekso struktūrą, numatoma mokomųjų dalykų pateikimo metodika.

Reikšminiai žodžiai: mokomasis metodinis kompleksas, mokomoji priemonė, kompleksiškas vadovėlis, laboratorinis darbas, mokomoji kontrolė, adekvatus kalbinės veiklos rūšių mokėjimai ir įgūdžiai, mokymo planas ir programa, informaciniai kadrai.

Įvadas

Vokiečių kalbos dėstomojo kurso paskirtis nefilologinėje aukštojoje mokykloje yra mokyti studentus skaityti specialybės tekstus, kalbėti specialybės ir buitines temas, suprasti kalbą iš klausos.

Šios kalbinės veiklos rūšys ne tik glaudžiai yra susijusios mokymo (-si) metu, bet ir kiekviena iš jų turi savo specifiką. Mokėjimai ir įgūdžiai šių kalbinės veiklos rūšių išugdomi įvairiomis metodikos priemonėmis ir protiniu asmenybės gebėjimu. Svarbi prielaida mokantis šių kalbinės veiklos rūšių yra viso mokomojo proceso kryptingumas ugdant advekačius mokėjimus ir įgūdžius. Tam būtina specialiai parengta mokomųjų dalykų visuma. Kiekvienoms pratyboms numatyti konkretūs uždaviniai, tikslai ir metodinė jų realizavimo programa. Šiuos tikslus ir

uždavinius galima realizuoti pasitelkiant visą pirmą vadovėlį (Velička 2004: 165–173). Čia dera pabrėžti, kad neįmanoma parengti vadovėlio, kurio metodinę koncepciją suvoktų visi dėstytojai, nekalbant apie tai, kad vadovėlis atitiktų kiekvienos aukštosios mokyklos specifiką. Kita vertus, vadovėlio medžiagos vienodumas ir šabloniškumas susilpnina studentų domėjimąsi mokomuoju dalyku, kartu ir mokomojo proceso efektyvumą. Taigi nesukuriamos būtinos prielaidos mokomosios programos tikslams ir uždaviniams įgyvendinti. Advekačių kalbinių veiklos rūšių mokėjimų ir įgūdžių ugdymo sąlyga yra mokomųjų priemonių komplekso parengimas pasitelkiant vaizdumo priemones, padedančias geriau įsiminti mokomąjį dalyką (Методические 1997: 3–72).

Tyrimo rezultatų analizė

Mūsų nuomone, tikslinga svarbiausia metodine priemone laikyti vadovėlį nuolat papildant jo turinį įvairia mokomąja metodine medžiaga. Mokomasis metodinis kompleksas turėtų būti sudarytas iš šių komponentų:

- 1) vadovėlis (fakultetuose turėtų būti ir įvairių vadovėlių);
- 2) programa-planas dėstytojams;
- 3) gramatikos pratimų kompleksas, teikiantis reikiamą dalykinę informaciją ir ugdančius gramatinius mokėjimus ir įgūdžius;
- 4) laboratoriniai darbai šnekamosios kalbos įgūdžiams ugdyti;
- 5) kontroliniai darbai;
- 6) užklasinio darbo žodyno ir teksto vertimo užduotys.

Planai-programos turėtų būti sudaryti kiekvienam semestru. Jie sistemintų ir unifikuotų vadovėlio mokomąją metodinę medžiagą, kuri naudojama per kiekvienas pratybas. Į planą įtraukiamos papildomos pratimų serijos kalbinės veiklos mokėjimų ir įgūdžių kompleksui ugdyti. Plane-programoje turi būti numatyta, kaip naudoti technines priemones, metodinius nurodymus ir taisykles. Šie planai-programos yra skirtos dėstytojams.

Plano-programos sudarymas pradėtinas nuo vadovėlio mokomųjų dalykų analizės. Analizuojant pirmiausia reikia nustatyti, ar vadovėlio mokomųjų dalykų turinys laiduoja šnekamosios kalbos, audityvinio kalbos supratimo, skaitymo įgūdžių ugdymo galimybes. Be to, atrenkamas aktyvusis žodynas, gramatikos minimumas, nustatomos jo išmokimo galimybės. Kitas komponentas – gramatikos pratimų kompleksas su dalykine informacija, pvz., diafilmais, kurie būtų skirti gramatikos dalykams pateikti ir jiems įtvirtinti. Diafilmų turinys galėtų būti toks: 1) informaciniai kadrai su iliustracijos elementais; 2) užduotys mokomiesiems dalykams atpažinti; 3) kadrai su grįžtamojo ryšio raktais gramatikai įtvirtinti; 4) apibendrinamosios užduotys; 5) aktualizacijos, t. y. susiejimo su nauja situacija, kadrai.

Informacinis treniravimo (-si) gramatikos blokas sudarytinas remiantis studentų žinoma leksika. Dalykinė informacija pateiktina trumpai, aiškiai, vienareikšmiškai ir prieinamai. Gramatikos mokomąjį dalyką rekomenduotume pateikti nedidelėmis dalimis, kurios tuoj pat būtų įtvirtinamos praktinio pobūdžio pratimais.

Diafilme naudotinos įvairios vaizdumo priemonės ir būdai, pvz., įvairus šriftas, schemas, paveikslai, išretinti žodžiai arba frazės. Šnekamajai kalbai įtvirtinti ir aktualizuoti mokomajame plane numatyti komunikatyvūs gramatikos pratimai. Jeigu vadovėlyje yra komunikatyvinių pratimų, tai jie įtraukiami į mokomąjį planą. Visi kiti vadovėlio pratimai yra koreguotini ir pritaikytini kalbinio bendravimo aktui, pvz., substitucijos pratimai galėtų būti pertvarkomi į dialogą, kuriame aktualizuojamos gramatikos dalykas būtų įtvirtinamas tiesiogiai bendraujant. Šiuo atveju gramatika nebūtų savitiksliis dalykas – tai būtų natūralaus bendravimo priemonė.

Audityviniam kalbos supratimo ir spontaniško bendravimo mokėjimams ir įgūdžiams ugdyti numatyti specialūs tekstai su pratimais ir laboratoriniais darbais (Теоретические 1991: 457). Darbas su teksta ugdančiam audityvinio kalbos mokėjimus ir įgūdžius atliekamas paragrafo mokomojo darbo pabaigoje. Audityvinio supratimo tekste pateikiama naujos bendravimo situacijos paragrafo leksika. Teksto informacija, kurios klausosi studentai, papildoma paragrafą ir sudaro pratimų, skirtų spontaniškos kalbos mokėjimams ir įgūdžiams ugdyti, turinį.

Šnekamosios kalbos įgūdžiams tobulinti naudotini laboratoriniai darbai. Užsienio kalbų katedroje turėtų būti tokių pratimų kompleksas. Kiekvieną semestrą, kaip parodė darbo praktika, studentai turėtų atlikti bent tris laboratorinius darbus.

Pradiniam mokymo etape (pirmas semestras) laboratoriniai darbai turėtų būti skirti iš esmės savarankiškam studentų darbui kalbos laboratorijoje. Jų tematika turėtų atitikti mokomąją programą. Darbai turėtų būti su reikšminiais žodžiais savikontrolei, su metodiniais nu-

rodymais ir komentarais. Pratybų metu dėstytojai kontroliuotų ir koreguotų studentų savarankišką darbą.

Antro etapo laboratoriniai darbai turėtų būti grindžiami pradiniam etape išugdytais audityvinio supratimo, kalbėjimo mokėjimais ir įgūdžiais ir sintaksinių modelių kompleksu. Tačiau šie darbai atliktini pratybų metu dalyvaujant ir kontroliuojant dėstytojų. Darbų tekstų siužetas turėtų būti visiškai baigtas, t. y. su kulminacijos intriga ir epilogu. Tekstas apimtų aktualias konfliktines situacijas, artimas studentų gyvenimui. Tekstas ir jo užduotys skirtos studentams analizuoti aprašomus įvykius, išsakyti savo nuomonę. Tai prisidėtų prie neparengtų pasakymų mokėjimų ir įgūdžių ugdymo.

Pagalbinis vadovėlio paragrafo komponentas būtų kontroliniai darbai. Tokius kontrolinius darbus kalbų katedra turėtų parengti visiems mokomiesiems paragrafams, kurie yra semestro mokomojo plano dalis. Toks kontrolinis darbas atliktinas pratybų metu. Jis truktų 10–15 minučių. Jo rezultatai galėtų būti čia pat analizuojami ir vertinami. Mūsų darbo patirtis parodė, kad tokia dažna nedidelės mokomosios dalies kontrolė yra gana efektyvi.

Svarbi mokomojo plano-programos dalis yra studentų savarankiškas, t. y. neauditorinis skaitymas. Kai kurių vadovėlių mokomieji tekstai skirti studentų savarankiškam skaitymui. Nesant tokių tekstų vadovėliuose, juos turėtų parinkti dėstytojai.

Savarankiškam skaitymui imami laikraščiai ar žurnalų straipsniai, kuriuose gvildenamos aktualios problemos ir suteikia studentams naujos informacijos. Savarankiško darbo tekstus reikėtų parengti: adaptuoti, parašyti komentarus su paaiškinimais, išspausdinti ir pateikti studentams. Savarankiško skaitymo kontrolė yra individuali ir objektyvi: studentas yra tarsi dėstytojas. Tačiau reikėtų pamąstyti ir apie kitas kontrolės formas, pasitelkiant pagalbines mokymo priemones. Individuali kontrolė yra geras dalykas, tačiau ji užima daug brangaus pratybų laiko, kurį galima būtų panaudoti daug produktyviau – kalbos mokėjimams ir įgūdžiams ugdyti.

Pagrindinis teksto supratimo individualiosios kontrolės tikslas yra studento galimybės gauti iš skaitomo teksto informaciją. Dėstytojas tikrina gebėjimą gauti pagrindinę teksto informaciją, reziumuoti ją užsienio kalba, reikšti savo nuomonę.

Darbo patirtis parodė, kad papildomoji vadovėlio mokomoji medžiaga efektyvesnė, jeigu ji yra susieta su techninėmis priemonėmis. Mokymų priemonių ir būdų įvairovė skatina studentų domėjimąsi, šalina monotoniškumą.

Rengiant metodikos mokomojo komplekso priemones, apibendrinama katedros dėstytojų metodinio darbo patirtis, todėl galima gerinti šias mokomąsias priemones ir patį darbo procesą.

Reikėtų taip pat aptarti ir mokymo sistemas nekalbinėje aukštojoje mokykloje reikalavimus. Svarbiausi momentai, mūsų nuomone, būtų:

1. Sistemingumas ir kompleksiskumas. Šiuolaikinis užsienio kalbos mokymo procesas yra vientisas ir integralus, tai sistema, sudaryta iš atskirų dalių, iš kurių kiekviena atlieka konkrečią funkciją (Carrol 1991: 232). Visos dalys turėtų būti susijusios, tačiau vienos kurios nebuvimas nelemia pačios sistemos, nors jos objektyvumas mažėja. Gera organizuotas ir vadovaujamas mokymo pobūdis yra svarbiausias kalbos dėstymo dalykas. Tai patvirtino mūsų eksperimentinis mokymas. Su vadovėlių papildančių priemonių visuma, su mokymo sistemingumu bus glaudžiai susijęs ir kompleksiskumas.

2. Atsižvelgtina į visų mokymo etapų ypatumus. Lingvistinio aspekto struktūra kinta, atsižvelgiant į mokymo etapą. Pradiniam mokymo etape studentas susiduria su paprastais nesusidėtingos gramatinės struktūros ir suprantamos leksikos tekstais, o baigiamajame – su originalia literatūra. Kinta ir pradinės studento veiklos pobūdis. Vis labiau tobulėja mąstymo procesai, atsiranda profesinių interesų. Tai lemia metodinius darbo struktūros pokyčius.

3. Visų mokymo priemonių perimamumas. Mūsų tyrimai ir eksperimentai parodė, kad vienas iš didžiausių vadovėlių ir mokymo priemonių trūkumų yra ryšio su ankstesniu mokymo etapų

priemonėmis nebuvimas. Dėl to užsienio kalbos mokymosi laikas neleistinai užsitiesia, o pats mokymo procesas tampa efektyvus, pvz., skaitydamas tekstą, studentas užsirašo nuo 50 iki 280 žodžių, gramatikos žinynuose ieško paaiškinimų. Analizuodamas kitą tekstą, jis viską kartoja iš naujo. Pirmiausia turėtų būti vidurinės mokyklos mokymo priemonių ir aukštosios mokyklos pradinio etapo priemonių perimamumas.

4. Moksliskai pagrįsta mokomųjų dalykų atranka. Mokymo priemonės tik tada gali būti racionali ir efektyvios, jei moksliniu pagrindu atrenkamas jų turinys. Pasitelkus pažangią matematinę lingvistiką, galima atrinkti leksikos ir gramatikos dalykus, mokymo procese laiduojančius dažnumą.

5. Adaptyvusis mokomųjų dalykų pobūdis. Iki šiol naudotos mokymo priemonės buvo orientuotos į vadinamąjį vidutinį studentą. Tačiau, rengiant mokymo priemones, būtina atsižvelgti į tam tikrų grupių studentų psichines savybes, ir taip sutvarkyti mokymą, kad jis atitiktų tas studentų kategorijas ir duotų teigiamų darbo rezultatų. Ypač pabrėžtina variantų, skirtų savarankiškam šnekamosios kalbos mokymuisi laboratorijoje ar lingafoniniame kabinete, svarba. Siekiant adaptyvaus mokymo, taip pat būtina parengti koreguojamąsias mokymo priemones (garso įrašus, tekstus, pratimus, skirtus tipiškoms fonetikos, gramatikos ir leksikos klaidoms šalinti).

6. Komunikatyvusis mokomųjų dalykų pobūdis. Iki šiol nefilologinių aukštųjų mokyklų vadovėliuose daugiausia dėmesio buvo skiriama kalbos sistamai. Mūsų nuomone, tikslingiau būtų daugiau laiko skirti kalbinei komunikacijai, receptyviajai ar produktyviajai, t. y. informacijos ir teksto gavimui ir kalbėjimui.

7. Ryšys su specialybės dalykais. Profesinės orientacijos svarbą, dėstant užsienio kalbą aukštojoje mokykloje, pripažįsta dauguma kalbos mokymo teoretikų ir praktikų. Užsienio kalba pirmiausia turėtų būti priemonė intelektui ir erudicijai ugdyti. Rengiant mokymo priemones, atsižvelgtina į specialybės dalykus:

- 1) naudoti tekstus, susijusius su aukštosios mokyklos specialybėmis;

- 2) mokant šnekamosios kalbos, susijusios su specialybės temomis;
- 3) mokyti minimalaus specialybės žodyno;
- 4) kartoti ir aktualizuoti leksikos ir gramatikos minimumą specialiai parengtomis, su specialybe susijusiomis vaizdinėmis priemonėmis (Методические 1997: 63–72).

8. Koncentriškas ir cikliškas mokomųjų dalykų išdėstymas. Koncentriškumas, mūsų nuomone, garantuoja nuolatinį grįžimą prie tų pačių dalykų ir pakankamai juos kartojant praktybose, nes kitaip neįmanoma jų gerai išmokyti. Cikliškas padeda geriau atlikti pratimus, nes tai sudaro sąlygas studentui greičiau suvokti kalbinės veiklos struktūrą. Eksperimentinis mokymas parodė, kad, suvokus ciklų struktūrą, dingsta įtampa darbo metu ir galima dirbti be klaidų.

Išvados

Mokymo sėkmę, deramą kalbinės kompetencijos ugdymą gali laiduoti tik mokomasis metodinis kompleksas, kuris skatintų atsižvelgti į pasitaikančius mokymo trūkumus ir juos šalinti. Mokymas turėtų būti toks, kad:

- 1) sudarytų kalbos mokymo metodinę sistemą;
- 2) būtų susijęs su mokymo tikslais turiniu ir metodais;
- 3) laiduotų darbą konkrečiu kalbos aspektu;
- 4) garantuotų grįžtamąjį mokymo proceso ir dėstytojo kontrolės galimybių ryšį;
- 5) turėtų pakankamai kiekvienos kalbinės veiklos rūšies mokomųjų dalykų, kurių atranka būtų pagrįsta lingvistine statistika;
- 6) vidinė jo struktūra būtų grįsta mokymo proceso logika.

Literatūra

Carrol, J. 1991. *The Study of Language*. London.

Velička, A. 2004. „Kalbinės veiklos tarpusavio sąsajos ir integracija mokant užsienio kalbos“, *Pedagogika* 73: 165–173.

Методические указания к составлению учебника иностранного языка. 1997. Москва: Просвещение.

Теоретические основы обучения иностранным языкам. 1991. Педагогика.

THE COMBINED TEACHING METHODOLOGY IS ONE OF THE TRAINING INSTRUMENTS AIDS IN TEACHING A FOREIGN LANGUAGE

Aleksandras Velička

The aim of the article is to motivate the combined methodology of foreign language teaching. The paper emphasizes that the main requirement for the structure of the combined teaching methodology is its adequate linguistic, psychological, didactic and methodical substantiation. It is very important to provide students of higher technical schools with proper textbooks. The article analyses all these problems and there are recommendations how to prepare training aids for those higher schools which do not train language teaching specialists.

Keywords: educational complex of methodology, teaching aid, complexive coursebook, laboratory work, teaching control, skills and abilities, teaching plan, informational framework.

Įteikta 2006-04-20; priimta 2006-05-16